

«L'Upir» d'Aleksandr Afanas'ev recollit a *Russian Fairy Tales*

Aleksandr Nikolayevich Afanas'ev (Александр Николаевич Афанасьев)¹ (1826-1871) fou un folklorista rus que va recollir i publicar més de sis-centes llegendes i contes de fades. La seva importància per al folklore i la filologia eslava es deu a *Narodnye russkie skazki* (Народные Русские Сказки) publicat entre 1855 i 1863 en vuit volums que contenen material propi i de recollit per d'altres.

La narració que reproduïm aquí és la coneguda com Afanas'ev núm. 363 titulada com «Упырь» (упырь) [Perkowski 1989: 121], encara que la paraula no apareix cap vegada en el text, sinó que s'utilitza l'adjectiu «Nechistyj» («Нечистый») per referir-se a un esperit malèvol o impur.

L'obra d'Afanasev ha estat parcialment traduïda a l'anglès. El text que ens interessa està contingut en la selecció de contalles traduïdes per Norbert Guterman sota el títol *Russian Fairy Tales*, publicada l'any 1945 i reeditada en diverses ocasions².

Guterman no inclou cap nota de traducció i versa algunes vegades «Nechistyj» com a maligne, i d'altres directament com a vampir.

Perkowski reproduceix la versió anglesa de Guterman, però consulta una edició en rus [Afanasev 1957: vol 3, 124-127] d'on extreu el terme «Nechistyj» utilitzat aparentment en origen per l'anònim narrador. «Upir'», per tant, seria el títol escollit per Afanasev a meitat del segle XIX; o bé, per un compilador anterior perquè va reunir també contribucions del lexicògraf Vladimir Ivanovich Dahl (Владимир Иванович Даль) i d'altres procedents dels arxius de la Societat Geogràfica Russa (Русское географическое общество).

En la narració sobrenatural del promès vampir, l'ésser diabòlic devora cadàvers en una església o en un cementiri. Després, assumint la forma del seu pare o

Imatge d'Aleksandr Afanas'ev
d'origen desconegut

de la seva mare es menja la seva promesa (ATU³ 363). Les variants russes han estat publicades dues vegades independentment [Kostiukhin 1998]. A més de la recopilació d'Afanas'ev, també apareix en la de Dmitriï Balashov de 1970, *Contalles del litoral de Tersk a la Mar Blanca* (relat núm, 69). En les dues variants la noia mor, però en la d'Afanasev tot i que l'ésser sobrenatural mata la seva promesa, ella retorna a la vida i es revenja del seu assassí de manera que tot acaba bé.

A la versió de Balashov, el monstre ha viscut amb la seva jove esposa durant cert temps, però llavors ell decideix esbrinar si ella coneix que menja cadàvers. S'apropa a la seva muller adoptant l'aspecte del seu pare i escolta la confessió que ella ho coneix tot sobre els gustos necròfags del seu marit; i, aquest acaba engolint-se-la [Kostiukhin 1998].

La contalla és ben coneguda a Europa i a Turquia. En la major part de les variants la protagonista es converteix amb la víctima del devorador de cadàvers. Només en els contes turcs en què apareix un poderós dervix acaben amb el triomf de la noia que aconsegueix salvar-se del marit. En altres variants la situació és més complicada.

En les versions russes l'aparença demoníaca del promès no és clara. En general, en aquestes versions el possible diable mai no pren plena forma. La variant d'Afanas'ev està més propera a la versió ucraïnesa i les eslaves occidentals. Kostiukhin [1998] dóna suport al folklorista txec I. Polivka segons

el qual ha sorgit una versió en aquestes àrees esclaves on el promès vampir s'ha ajuntat amb el tema de la noia-flor, tal i com passa en la versió d'Afanas'ev que aquí presentem. En canvi, la contalla de la col·lecció de Balashov està molt més propera a les versions escandinaves i bàltiques en les quals la promesa té una certa culpabilitat explícita. Ella desitja un jove fora d'allò normal, com per exemple amb una barba de bronze o amb un nas daurat. El seu desig és satisfet; i, llavors, apareix el promès, però no és altre que el diable. En el conte rus la promesa, la filla d'un sacerdot, escull el promès amb un nas daurat i ella paga pels seus desigs [Kostiukhin 1998].

En totes aquestes històries és innegable un cert moralisme. Si en un cas s'adverteix a la noia que cal vigilar amb els joves forasters, amb els desconeguts, i no deixar-se entabanar per les aparences; en el segon, se li mostra quin pot ser el resultat de demanar coses exagerades.

Al sud, les històries sobre un promès mort estan incloses dins dels contes màgics genuïns, mentre que al nord estan més properes a les històries en les quals el narrador o algú proper ha viscut la història de primera mà. Aquí, el promès no està mort; i, per tant, no seria un vampir, sinó que ell menja morts, és el diable i pot assumir qualsevol forma.

El vampir

En un cert reialme de certa terra hi vivia un home vell i la seva esposa. Tenien una filla que es deia Marússia. En el seu poble era costum celebrar la festa de Sant Andreu: les noies es reunien en una casa bescuits farcits de crema i s'ho passen d'allò més be tota la setmana o encara més. En una d'aquestes ocasions les noies es van agrupar i enforbaren i cuinaren tot el que era menester. Al final de la vesprada el homes joves hi van anar amb pipes i vi, i allí ballaren i gaudiren. Una estona després un jove ben plantat entrà a la casa; tenia una refinada complexió i anava força ben vestit. «Bona nit, jove», li varen dir. «Sigues benvingut a ajuntar-te amb nosaltres». Immediatament extragué un moneder ple d'or de la butxaca, va fer anar a buscar vi, fruits secs i pa de gingebre i comença a tractar a totes les noies i nois; ell fou generós amb tots. I ballava tan meravellosament que donava joia mirar-lo. I el millor de tot és que li agradava la Marússia i no la deixava ni un minut.

Va arribar l'hora de tornar a casa. L'home jove va dir: «Marússia; vine i camina una mica amb mi». Així que ella va sortir i va passejar una mica amb ell que digué: «Marússia, estimada, vols casar-te amb mi?» «Si tu vols amb pots agafar com a esposa,

jo estaré encantat de casar-me amb tu. Però, de quin lloc ets?» De tal i tal lloc. Jo sóc un administratiu de comerç». Es van acomiadar i cadascú va seguir el seu camí. Quan Marússia va arribar a casa, la seva mare li preguntà «t'ho has passat bé, filleta?». «Molt bé mare. I vull donar-te una bona notícia; hi havia un jove refinat allà, ben plantat, amb força diners, qui m'ha promès convertir-me amb la seva muller». «Escolta'm Marússia», va dir-li la seva mare. «Demà quan vagis amb les noies, agafa una bola de fils. Quan t'acomiadis d'ell, lliga el fil en un botó de la seva roba i ràpidament afluixa la bola; d'aquesta manera tu podràs esbrinar pel fil on viu».

Al dia següent, Marússia va anar a la festa i es va endur amb ella una madeixa de fil. El jove va tornar a venir. «Bona nit, Marússia», li va dir. «Bona nit», va replicar ella. La gresca i el ball van començar; el jove es va aferrar a Marússia més fervorosament fins i tot que abans i no la va deixar ni un sol instant. Quan ja era hora de tornar a casa, el convidat digué: «Marússia, fes un petit passeig amb mi». Ella va sortir al carrer, i va a començar a acomiadar-se d'ell, i ràpidament li donà inadvertidament una volta al fil en un dels botons que duia ella a la seva roba. Ell se'n va anar pel seu camí i ella romangué allà deixant anar el fil: quan va quedar tot desenrotllat, ella es va dirigir a esbrinar on vivia el seu promès. Inicialment, el fil seguia el carrer, llavors s'estenia a l'altre costat de tanques i rases i guià Marússia cap a l'entrada principal de l'església. Marússia va intentar obrir la porta, però era tancada; donà una volta a l'església, trobà una escala, la va col·locar sota la finestra i ascendir fins veure què hi havia dins. Va mirar a l'interior: el seu promès estava dempeus, prop d'un taüt i s'estava menjant un cadàver d'un home mort que estava de cos present a l'església. Ella volia baixar ràpidament de l'escala, però en el seu ensurt va ensopegar i va fer un gran soroll. Va sortir corrents cap a casa aterrida, figurant-se perseguida, de manera que quan arribà a casa estava mig morta.

Al matí següent la seva mare li preguntà: «Bé, Marússia, vas veure el jove?». «El vaig veure, mare» va contestar-li, però no li va explicar tot allò que havia vist. A l'horabaixa, Marússia se segué pensadora, preguntant-se si anar o no a la festa. «Ves», digué la seva mare. «Diverteix-te mentre ets jove». La noia va anar cap a la festa i el maligne⁴ foraster ja es trobava allà. Un altre cop hi van haver jocs, diversió i ball; les noies no sospitaven res. Al final de la vesprada, l'esperit maligne⁵ va dir: «Marússia, vols

fer un petit tomb amb mi? Ella refusà anar-hi, estava espantada. Totes les altres noies insistiren: «Què et passa?» «Ets tímida?» Surt i digues-li adéu a l'elegant jove. No va tenir cap més opció que sortir i dipositar la seva esperança en Déu. Tan bon punt com ells eren al carrer, el jove la preguntà: «Estaves a l'església ahir a la nit?». «No». «Vas veure què estava fent?». «No». «Bé, demà el teu pare morirà». Un cop dit això, desaparegué.

Maria va tornar a casa trista i apàtica; al matí següent quan despertà, el seu pare havia mort. El ploraren i posaren dins d'un taüt; cap al vespre, la seva mare va anar a veure el sacerdot i Marússia es quedà a casa. Estava espantada i decidí ajuntar-se amb els seus amics. Quan hi va anar, es va trobar l'ésser maligne allí. «Bona nit, Marússia, per què estàs tan trista?» li van preguntar les noies. «Com puc estar contenta? El meu pare ha mort» «Ah, pobra noia!» Tothom es va afligir, fins i tot el maleït⁶, com si no fos obra seva. Els presents començaren a marxar. El jove maligne digué: «Marússia, fes un passeig amb mi». Ella refusà. Les altres noies exerciren pressió, dient: «Què ets tu, una nena petita o una dona? Per què estàs espantada? Passeja amb ell!». Ella va sortir amb ell. Ja en el carrer va dir el jove: «Digues, Marússia, vas estar a l'església?» «No». «Vas veure què feia?» «No». «Bé, demà la teva mare morirà». Un cop dit això, desaparegué.

Marússia tornà a casa encara més afligida que abans. Al matí següent quan es despertà, la seva mare jeia morta. Va estar plorant tot el dia; quan el sol es va pondre i es va fer fosc, va tenir por d'estar-se tota sola, així que va anar a reunir-se amb els seus amics. «Bona nit! Què et passa? Estàs completament pàl·lida», li van dir ells. «Com puc estar feliç? Ahir el meu pare morí i avui la meva mare» va contestar Marússia. «Pobra noia, dissortada noia». Tothom es va compadir d'ella. Va arribar l'hora de tornar a casa. «Marússia, vine a fer una volta amb mi», va dir-li l'esperit maligne⁷. Se'n va anar amb ell. «Digues-me», li preguntà ell, «vas estar a l'església?» «No». «Bé, abans de demà a la nit moriràs». Marússia va passar la nit amb els seus amics; al matí es llevà i es va preguntà què havia de fer. Va recordar que tenia una àvia vella, molt vella, cega des de feia molts anys. Va decidir anar-la a veure i demanar-li consell.

Va anar on era la seva àvia. «Bon dia, àvia», va dir ella. «Bon dia, néta, com et van les coses? Com estan el teu pare i la teva mare». «Són morts, àvia». I ella, llavors, li explicà totes les coses

que li havien passat. L'anciana la va escoltar i digué: «Ah, pobra noia! Ves ràpidament a veure el sacerdot i demana-li que quan tu moris es cavi un forat sota el llindar de la teva porta i que et treguin de casa no per la porta sinó pel forat. I demana-li també que t'enterrin a la cruïlla».

Marússia va anar a veure al sacerdot i amb llàgrimes als ulls va implorar-li que fes totes les coses que la seva àvia li havia dit que demanés. Va tornar a casa, comprà un taüt, s'hi va estirar ella mateixa i morí immediatament. Van cridar el sacerdot que va fer enterrar en primer lloc el pare i la mare de la Marússia, i després ella. Va ser estreta a través del forat de la porta i enterrada exactament on es trobaven els dos camins.

Poc després, de manera casual, el fill d'un boiar⁸ es va dirigir cap a la fosa de Marússia i observà una meravellosa petita flor que creixia sobre la tomba; una flor com ell mai no havia vist abans. El senyor li va dir en el seu servent: «ves i desenterra la flor amb l'arrel. Ens l'emportarem a casa; posa-la en un test i que creixi a casa nostra». Van desenterrar la flor i la van dur a la llar i la van plantar en un test vidriat i el van posar a l'ampit de la finestra. La flor va començar a créixer i a florir esplèndidament. Una nit el servent no podia dormir. Va prestar atenció a la finestra i va veure un miracle: de sobte la flor va començar a agitar-se, es va desplomar i es va transformar en una noia deliciosa. La flor era bonica, però la jove encara ho era més. La noia va anar passant per les habitacions, proveint-se ella mateixa de menjar i vi, va menjar i va veure, va colpejar el terra i es va transformar un altre cop en flor, després de pujar a la finestra i seure sobre la branca.

Al dia següent, el servent va parlar amb el senyor sobre el miracle que havia vist durant la nit. «Germà, per què no em vas despertar? Aquesta nit vigilarem els dos». Quan el toc de les dotze, la flor va començar a agitar-se, es va moure d'un lloc a un altre i va caure al terra, apareixent una encisadora noia. Va fer-se amb menjar i beguda i es va seure a sopar. El senyor va córrer cap a ella, la va agafar per les seves blanques mans i la va conduir cap a la seva habitació. No se'n sabia avenir de la bellesa de la noia. Al matí va dir al seu pare i a la seva mare: «Doneu-me permís per a què em casi: he trobat una núvia per a mi». Els pares van consentir. Marússia va dir: «Jo em casaré amb tu amb la condició que durant quatre anys no anem a l'església». «D'acord», va contestar ell.

Es van casar i van viure junts un any, després un segon i van tenir un fill. Un dia uns visitants van anar on eren. Es van divertir, van beure i van començar a vanagloriar-se de les seves dones. Un va dir que la seva esposa era bona. L'altre va dir que la seva era millor. «Be, digues el que vulguis», va dir l'amfitrió, «la meva dona es millor que la de cap altre». «Ella és bona, però és una infidel», van contestar els convidats. «Per què dieu això?». «Ella mai no va a l'església». El marit es va sentir insultat per aquelles paraules. El diumenge següent va ordenar a la seva esposa que es vestís per anar a missa. «No em contradiguis!». «Prepara't sense demora!», li va manar. Es van preparar i van anar a l'església. El marit va entrar i no va veure res, però ella va veure l'esperit maligne⁹ sobre l'ampit de la finestra. «Ah, així que estàs aquí?», li va dir. «Recordes què va passar fa temps? Estaves a l'església aquella nit?». «No». «Vas veure que feia jo allà». «No». «Bé, demà ambdós, el teu marit i tu morireu». Marússia va sortir escopetejada de l'església per veure la seva àvia. L'anciana li va donar una ampolleta d'aigua beneïda i una altra d'aigua de la vida, i la va instruir amb el que havia de fer. El dia següent el marit de Marússia i el seu fill van morir. L'esperit maligne¹⁰ va llançar-se cap a ella: «Digues-me, estaves a l'església?». «Jo hi era». «I vas veure què feia jo?». «Tu estaves devorant un cadàver». Quan ell havia dit això, va ruixar-lo amb l'aigua beneïda i es va convertir en pols. Llavors ella va ruixar el seu marit i el seu fill amb aigua de la vida i van començar a respirar de nou immediatament. Des de llavors mai no van conèixer angoixa ni separació i van viure junts molt de temps i feliços» [Afanas'ev; Guterman 1973: 593-598].

Jordi Ardanuy

Notes

¹ També transliterat com Alexander Afanasyev.

² Les reedicions de 1973 i 1975 mantenen la paginació original per fer-lo concordar amb l'índex del final.

³ ATU és la versió revisada per Uther [2004] *del The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography* per d'Aarne i de Thompson. Aquest tema (ATU 363) era prèviament conegut com a «El vampir». Tanmateix ara se l'identifica com «El menjador de cadàvers».

- ⁴ «Nechistyj» (Нечистый), a l'original.
- ⁵ «Nechistyj», com a la nota anterior.
- ⁶ Prokljatyj (Проклятый), condemnat, maleït, a l'original.
- ⁷ Nechistyj, a l'original rus.
- ⁸ Títol dels grans terratinents eslaus que formaven la classe superior de la societat feudal immediatament per sota dels prínceps i emperadors des del segle X fins el XVII.
- ⁹ «Nechistyj», a l'original d'Aleksandr Afanas'ev. Tanmateix aquí Guterman tradueix per «vampire»
- ¹⁰ Nechistyj, a l'original. Guterman també tradueix per «vampire».

Referències

- Dmtrii Balashov (1970). *Skazki Terskogo berega Belogo moria*. Leningrad: Nauka Leningradskoe otdnie.
- Evgenii Alekseevich Kostiukhi (1998). «Magic Tales that End Badly» [en línia]. *SEEFA Journal*, vol III, núm 2, (tardor de 1998) < www.arts.ualberta.ca/SEEFA/MAGTALES.HTM> [Consulta 22 d'agost de 2008].
- Aleksandr Nikolayevich Afanasev (1957). *Narodnye russkie skazki*. Moscow: Gosudarstvennoe izdatel'stvo khudozhestvennoi literatury, 3 vols.
- Aleksandr Nikolayevich Afanas'ev; Norbert Guterman (tr.) (1973). *Russian Fairy Tales*. New York: Pantheon.
- Jan. L. Perkowski (1989). *The Darkling. A treatise on Slavic vampirism*. Columbus: Slavica Publishers.
- Hans-Jörg Uther (2004). *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and StithThompson*. Vol 1-3. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (FF Communications, 284-286).

